

УКРАЇНА В ПЛАНАХ НАЦИСТІВ

Вадим НЕСТЕРЕНКО — кандидат історичних наук

Кожному відомо, що нацистський режим приніс народам Європи численні страждання. Передусім з ним справедливо пов'язують початок найтрагічнішої в історії людства Другої світової війни, страшні поняття "геноцид", "голокост", "тотальне знищення", "табори смерті" тощо. Проте далеко не кожний знає, що в планах нацистів по створенню "тисячолітнього Третього рейху" важлива роль відводилася Україні. Питання оволодіння Україною, а також різноманітних аспектів окупаційної політики настільки займало увагу вищого нацистського керівництва, що викликало численні суперечності й дискусії.

Першим серед лідерів-нацистів ідеї щодо поділу території Радянського Союзу висунув Альфред Розенберг, який вважався найавторитетнішим знавцем "східного простору". Від 1927 року він висловлював різні пропозиції із "зміцнення" кордонів у Східній Європі. Очоловане ним Бюро

зовнішньої політики постійно аналізувало ситуацію в тих чи інших країнах та на міжнародній арені і давало рекомендації керівництву нацистської партії.

В основу поділу радянської території Розенберг поклав старий і надійний принцип, використовуваний всіма імперіями, "розподіляй і володарюй". Радянський Союз був багатонаціональним, різні частини якого, особливо національні окраїни, були не однаково економічно розвинуті. У політичному плані, СРСР тримався на силі каральних органів, і в регіонах, приєднаних напередодні війни (перш за все країни Прибалтики і західноукраїнські землі) відчувалося невдоволення.

2 квітня 1941 року Розенберг підготував меморандум, у якому пропонував після захоплення поділити територію СРСР на національно-географічні одиниці:

- а) Велика Росія;
- б) Білорусь;
- в) Естонія, Латвія, Литва;
- г) Україна і Крим;
- д) район Дону з Ростовом;
- е) район Кавказу;
- ж) російська Середня Азія.

Основною політичною метою дій проти Радянського Союзу Розенберг вважав послаблення Великої Росії як центру і забезпечення розвитку інших регіонів. Він виділив три умови такого послаблення при окупації:

- 1) знищення існуючого і створення нового адміністративного апарату;
- 2) економічна експлуатація;
- 3) передача важливих районів Росії новим адміністративним утворенням – Білорусі, Україні, Донському району.

Стосовно майбутнього України говорилося: "Нашою політичною лінією відносно цієї області мала б стати підтримка прагнень до національної незалежності, аж до

потенційного створення власної державності – або власне на Україні, або у поєднанні з Донською областю і Кавказом. Це об'єднання склало б Чорноморський союз, який мав би постійно загрожувати Москві і прикривати великонімецький життєвий простір зі сходу. В економічному плані ця область одночасно являла б собою могутню сировинну і харчову базу великогерманської імперії". У документі не сказано конкретно, що буде створено на теренах України, але Розенберг не виключав можливість створення "власної державності". Пропонувалося перевести до складу України частину Курської і Воронежської областей Росії.

20 квітня 1941 року Гітлер видав наказ про призначення Розенберга "уповноваженим по центральному контролю над питаннями, пов'язаними зі східноєвропейськими областями". Вже в новому статусі "уповноважений" готує меморандум "Загальні інструкції для всіх рейхскомісаріатів окупованих східних територій", датований 8 травня 1941 року. В ньому конкретизуються власні погляди на майбутнє окремих регіонів СРСР і України зокрема: "...перед імперським комісаріатом "Остланд", який включає Білорусію, буде стояти завдання підготуватися, шляхом поступового перетворення його в германізований протекторат, до більш тісного зв'язку з Німеччиною. Україна стане незалежною державою у союзі з Німеччиною, а Кавказ з розташованими поряд північними територіями стане федеративною державою з німецьким повноважним представником". У документі чітко простежується другий принцип політики Розенберга диференційований підхід і окрема політика стосовно кожного регіону СРСР. Україна в його задумі мала стати незалежною державою, союзною Німеччині.

Пропагуючи власний підхід щодо політики на Сході, 20 червня 1941 року Розенберг виступив із промовою перед вузьким колом німецьких керівників. Найбільш цікаві уривки з тексту цієї промови:

„(...)Тому головним напрямком нашої політики повинна стати всіляка підтримка цих прагнень всіх народів до незалежності в розумній і цілеспрямованій формі, тобто вичленити їх органічно з великої території Радянського Союзу і зорієнтувати проти

Москви, з тим щоб позбавити Німецький рейх східних кошмарів. Існує чотири крупних блоки, які мають служити нам заслоном. Одночасно вони мають просунути далі на Схід поняття "Європа" з її реаліями:

1. Велика Фінляндія.
2. Прибалтика.
3. Україна.
4. Кавказія.

(...) Російське панування царює сьогодні в Україні. Звідси постає перед Німеччиною завдання – забезпечити свободу українському народу. Це завдання має розглядатися як програмова вимога. В яких формах і яких обсягах буде відроджена Українська держава – про це говорити поки що немає сенсу. Але всі люди, безпосередньо задіяні для вирішення проблем Сходу, повинні намагатися зрозуміти цю ідею і зайняти більш дружню позицію щодо цієї проблеми. Скептик може запитати: наскільки ще жива сьогодні українська національна самосвідомість? Я думаю, що в

цей час можна спокійно передбачити, що самосвідомість зберігається в широких народних масах, лише в приглушеній формі. Але навіть у тому випадку, якщо вона збереглася в найменшій обсягах, навіть в більш незначних, ніж ми передбачаємо, це зовсім не означає, що треба відкинути цей план.

Скоріше навпаки, необхідно зробити все можливе, щоб пробудити нарешті українську національну самосвідомість. При цьому слід діяти з великою турботою й увагою. Підтримувати письмові публікації про боротьбу українців, з тим щоб відродити їхню історичну самосвідомість. У Києві

необхідно заснувати університет, технічні вищі навчальні заклади, сприяти розвитку української мови, можна видавати праці українських класиків, деякі з цих праць, написані російською мовою, надрукувати українською і, нарешті, можна подумати про створення в майбутньому політичного руху, щось на зразок Вільного українського козацтва. У Прибалтиці, без

якого сумніву, не треба дозволяти естонцям, латишам і литовцям створювати власну політичну партію. Що ж стосується України, то тут, з урахуванням іншої цільової установки, такі дії, як підказує досвід, треба підтримувати.

Необхідно всіляко підтримувати у пам'яті українців культ керівників країни гетьманів Хмельницького, Сагайдачного, Мазепи. Все це допомогло б привести українську душу в таку форму, що вона знову почне битися. Той, хто вважає, що пропонувані заходи загрожують можливими небезпеками в майбутньому, не повинен забувати, що московська держава зовсім не повинна розглядатися як дружня, але як смертельний ворог Німеччини, а значить і Української держави. Україна буде, таким чином, постійно потребувати захисту іншої великої держави, і цією силою буде, звичайно, Німеччина. В кінцевому рахунку необхідно буде передбачити серед іншого і певну компенсацію за це, про що говорити сьогодні зарано. І економічний апарат рейхсмаршала (Герінга), якщо перед ним стоїть завдання якомога більше витягнути з цього регіону, повинен буде надавати дійсну підтримку цій політичній лінії і політичному керівництву; е ж різниця:

Epix Koh

Альфред Розенберг

отримаємо ми через кілька років 40 мільйонів людей, які будуть з нами добровільно співробітничати, чи будемо змушені ставити за кожним селянином солдата. (...) Кордони України включають власне українські території розселення, включно з областями Курською, Воронізькою, Тамбовською, Саратовською. (...) Причорноморський регіон, який є найбільш багатим регіоном Росії з виробництва зерна, можна спокійно передати під управління українського уряду, не приймаючи до пори якого-небудь остаточного рішення. (...) Україна буде поділена на 8 генерал-комісаріатів, а останні, в свою чергу, на 24 головних

комісаріати (гаупткомісаріати). Її площа складе 1,1 млн. км², а населення 59,5 млн. чоловік”.

Автором іншої концепції політики на сході був Генріх Гімлер. Ще 28 травня 1940 року він подав фюреру доповідну записку “Деякі міркування про поводження з місцевим населенням східних областей”, яка отримала схвалення. Як і Розенберг, Гімлер підкреслював зацікавленість у деінтеграції Радянського Союзу. Але стосовно окремих народів – у записці говорилося про недопустимість їхнього поєднання, збільшення, тим більше піднесення національної свідомості і культури. Звідси -

непотрібність вищої освіти, достатність лише чотирирічних шкіл і т.д.

У період 1940 – початку 1941 років Адольф Гітлер, від якого залежало остаточне вирішення цього питання, ще не вирішив, як саме діяти на Сході, і тому приймав від підлеглих різні пропозиції, схвалюючи ті та інші. Принаймні ідеї Розенберга спочатку не відкидалися. Про це свідчить факт, що в процесі розробки плану “Барбаросса” 18 грудня 1940 року Гітлер дав керівні інструкції: “Всю територію Росії слід поділити на ряд держав з власними урядами, які готові укласти з нами мирні угоди...”

Але кампанії на Заході і початок війни з СРСР були вражаюче успішними. На тлі цих подій політична “обережність” Розенберга виглядала непереконливою.

Доля України, як й інших областей СРСР, остаточно вирішувалась на засіданні у ставці фюрера 16 липня 1941 року. Вступне слово зробив фюрер, чітко зазначивши свою позицію. Головне для Гітлера “...цей величезний піріг зручно розкласти, для того щоб: по-перше, ним оволодіти, по-друге, ним керувати, по-третє, його експлуатувати...” та “...колонії грають лише другорядну роль”. Розенберг висловив думку, що у кожному комісаріаті ставлення до населення повинно бути різним, і знову повторив думки стосовно політики в Україні, але вже без згадки про державність. На противагу йому Герінг стверджував, що спочатку треба забезпечити себе продовольством, а до всього іншого справа дійде пізніше. Гітлер підтримав думку останнього, дозволивши відкрити на окупованих територіях лише газети, аби краще впливати на населення.

Потім розмова зайшла відносно території України. Гітлер відразу зазначив, що Крим має бути звільнений від чужаків, заселений німцями і разом з північними районами приєднаний до рейху. Такою ж мала бути доля Галичини. Розенберг висловив сумніви щодо українців, які там живуть. З цього приводу у протоколі було зазначено, що протягом наради багато разів помічалася велика увага Розенберга до українців. Далі розмова торкнулася територій, які повинні були відійти до Румунії, – Бессарабії та Одеси. Стосовно цього зауваження висловив не тільки Розенберг, а й Герінг. Гітлер відповів, що не давав конкретних обіцянок союзникам. Але, як відомо, Антонеску отримав ці території після їх окупації (так звана “Трансністрія”).

Останнім пунктом, що торкався України, на цьому засіданні стало обговорення кандидатури рейхскомісара. Розенберг ще 7 квітня 1941 року в додатку до меморандуму №2 запропонував фюреру призначити рейхскомісарів: гаулейтера Льозе для балтійських провінцій і Білорусі, штабслейтера Шікенданца для рейхскомісаріату Україна, державного секретаря Баке для Кавказу, Клягеса для району Дон-Волга та Еріха Коха для Росії, де окупація мала бути найжорстокішою. Спроба поставити на Україну, так би мовити, "свою людину" виявилася марною. Гітлер вирішив поставити в Україні Коха.

Пояснення такого вчинку фюрера можна знайти в пізніших його висловах, що відносяться до вересня-жовтня 1941 року. Саме в цей період він остаточно визначився із майбутнім України і вважав, що "...українці так само ліниві, погано організовані, по-азіатськи нігілістичні, як і великороси. Не повинно стояти питання етики праці й обов'язку, ці люди не розуміють таких речей ніколи, оскільки вони реагують тільки на нагайку. Сталін – один із найбільш великих сучасників, оскільки йому все-таки вдалося, щоправда тільки завдяки найсуворішому примусу, викувати державу з цього сімейства кроликів". І Гітлер знайшов такого "сталіна" для України, який бачив завдання виключно у викачуванні всього необхідного для Німеччини, не зважаючи на наслідки.

Розенберг обличив свої наміри, тим більше що в його бік фюрер почав кидати критичні стріли: "Чи помітили ви, що німці, які довго жили в Росії, більше не можуть бути німцями? Великий простір Росії зачаровує їх. Цей Розенберг так проти більшовиків тільки тому, що вони зробили для нього неможливим бути росіянином".

20 серпня 1941 року вийшов наказ Гітлера про утворення рейхскомісаріату Україна. Тоді ж вийшла директива рейхсміністерства Розенберга про адміністративний поділ окупованих областей України. У ній конкретно зазначалося, на які адміністративні одиниці поділявся рейхскомісаріат. На його території передбачалося створення семи генеральних комісаріатів. У генеральний комісаріат Волинь увійшла територія Рівненської, Луцької і Кам'янець-Подільської областей, а також південні

частини Пінської та Брестської областей Білорусії – всього 24 округи. Генералкомісаріат Житомир створювався з Житомирської і Вінницької областей, а також південної частини Поліської області Білорусії

– всього 29 округів. До генералкомісаріату Київ входили Київська і Полтавська області – 26 округів, генеральної округи Миколаїв – Миколаївська і Кіровоградська області – 14 округів, генералкомісаріату Таврія – колишня Кримська і південні частини Миколаївської та Запорізької областей – 14 округів. До генерально-

го комісаріату Дніпропетровськ увійшла територія Дніпропетровської і Запорізької областей - 16 округів. Сьомим мав стати генеральний комісаріат Чернігів – Чернігівська і Сумська області, а також південна частина Гомельської області Білорусії та південна частина Орловської області - всього 18 округів. Але останній так і не був створений, бо наступ вермахту припинився і ці області, разом із Харківською, Ворошиловградською (Луганською) та Сталінською (Донецькою), весь час окупації перебували у віданні німецького військового командування.

Пізніше Гітлер не раз із неприхованим захопленням висловлювався з приводу України: "Російський простір – це для нас Індія... Ми будемо постачати зерно скрізь у Європу, де в ньому є потреба. Крим дасть нам лимони, бавовну, каучук. 100 тисяч акрів плантацій буде достатньо, щоб гарантувати нашу незалежність" (17 вересня 1941 р.); "Ми з трудом вириваємо в моря кілька метрів землі, мучимося, освоюючи болота, тоді як в Україні безмежно родюча земля, гумус якої місцями сягає десяти метрів, і ця земля чекає на нас".

(22 вересня 1941 р.); "У Європі не існує жодної країни, яка могла б бути в такій мірі автаркічною. Де ще існує регіон, в якому виплавляли б залізо вищої якості, ніж українське залізо? Де можна знайти більше нікелю, вугілля, марганцю, молібдену? Україна має такі запаси марганцю, що навіть Америка йде туди за постачанням. І, крім того, ще стільки можливостей! Олія, створення плантацій..." (13 жовтня 1941 р.). Як видно з цих висловлювань, Україні відводилася роль житниці і джерела сировини не тільки для Німеччини, а й для всієї Європи.

Задум Розенберга видати загарбання під личиною "визволення" не був підтриманий рештою керівництва Німеччини через впевненість у блискавичній перемозі над СРСР. У перші місяці "східного походу" на це були, як відомо, вагомі підстави. Проте, незважаючи на різне бачення шляхів досягнення, стратегічна мета Гітлера, Гімлера, Герінга і Розенберга була спільна - перетворення України на колонію Третього рейху.

<<<<<

Генріх Гімлер

